

Det lämpliga talet – svenskläraren som språkvårdare

Det är vanligast att svenskläraren i skolan sammankopplas med språkvård när det gäller skriftlig framställning, men även arbetet med den muntliga framställningen behöver uppmärksammas ur ett språkvårdsperspektiv. En vanlig redovisningsform i skolan är så kallad muntlig framställning. Det som utmärker framställningsformen är att en person talar som solitär inför en grupp lyssnare. I olika undersökningar lyfts muntlig framställning fram som en framgångsrik möjlighet att under en längre stund få tala sammanhängande om ett ämne (se t.ex. Olsson Jers 2010; Penne & Hertzberg 2008; Palmér 2008; Wedin 2008). Att få tala om ett ämne under en sammanhängande längre stund innebär att språket sätts i fokus på ett annat sätt än när enstaka ord eller kortare fraser får utgöra svaren på lärarens frågor.

I en längre muntlig framställning måste ungdomarna förbereda sig på *vad* som ska sägas, *hur* det ska sägas och *till vem* det ska sägas. Att förbereda sig så innebär att det talade språket kommer i fokus på ett sätt som kräver eftertanke om man vill vara övertygande. På det viset kan man säga att redovisningsformen muntlig framställning har en ytterst viktig språkvårdande funktion i klassrummet då det handlar om att välja *mest lämpligt språk och mest lämplig stil* för dem man vänder sig till. *Lämplig* är ett begrepp som återkommer i den svenska skolans styrdokument i synnerhet när det gäller elevers språkanvändning (U2010/854/G m.fl.).

Det lämpliga språket och den lämpliga stilen kan undersökas med hjälp av de retoriska begreppen *decorum* och *aptum* (se t.ex. Hellspong 2004). Enkelt uttryckt innebär *decorum* att talaren ska ha sinne för språk och stil som passar sett ur en mer generell synvinkel, medan *aptum* innebär att talaren ska ha sinne för språk och stil som är lämpligt i en specifik situation.

Ur ett rikt och varierat material som samlades in i samband med en större undersökning på en gymnasieskola (Olsson Jers 2010) har jag ett stort antal tillfällen dokumenterade där läraren ger respons till elever som genomfört en muntlig framställning. Den övergripande fråga jag nu ställer till materialet är hur mycket av responsen som är riktad mot lämpliga språk- och stilval och utifrån svaret undersöka om tyngdpunkten ligger på antingen *decorum* eller *aptum*; om responsens innehåll handlar om elevens generella språk- och stilval eller om responsen handlar om elevens mer specifika språk- och stilval. Utifrån det vill jag på framläggningen diskutera vilken betydelse responsen har för den språkvårdande roll svenskläraren har.

Litteratur:

Hellspong, Lennart (2004). *Konsten att tala: handbok i praktisk retorik*. 2., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Olsson Jers, Cecilia (2010). *Klassrummet som muntlig arena: att bygga och etablera ethos*. Diss. Malmö: Malmö högskola.

Palmér, Anne (2008). *Samspel och solostämmor: om muntlig kommunikation i gymnasieskolan = Interacting and going solo : on oral communication in upper secondary schools*. Diss. Uppsala : Uppsala universitet.

Penne, Sylvi & Hertzberg, Frøydis (2008). *Muntlige tekster i klasserommet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wedin, Åsa (2008). Monologen som en resurs i klassrummet. I *Pedagogisk forskning i Sverige*. Vol. 13. Nr 4. S. 241-257.

U2010/854/G m.fl – Förordning om ämnesplaner för de gymnasiegemensamma ämnena.
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/15/81/12/977f9ca7.pdf> (2011-03-14)

Benthe Kolberg Jansson og Hilde Traavik
Høgskolen i Østfold Høgskolen i Bergen

Literacy på norsk: både nynorsk og bokmål. Kan denne utfordringa møtas med tidlig start med skriving på begge målformer?

Læreplanen i norsk i LK06 legg opp til at norske skoleelevar skal ha god kompetanse i både nynorsk og bokmål etter 10. trinn i grunnskolen, og etter vg3 i studieførebuande program er jamstilt kompetanse målet.

Det er først og fremst i norskfaget at skriving på begge målformer er tematisert, men formålet med opplæringa er at elevane skal kunne meistre begge målformer i mange samanhengar, både i yrkes- og samfunnsliv. Det kan derfor vera grunn til å seia at literacy på norsk må inkludere skriving på begge målformer.

Vi veit at elevar med nynorsk som hovudmål oppnår betre eksamensresultat i sidemål enn elevar med bokmål som hovudmål, og lærarerfaringar frå ungdomssteget indikerer at “nynorskelevar” treng lite formell opplæring i bokmål. Men korleis og når utviklar desse elevane skrivekompetanse i bokmål? Mye tyder på at det for ein del elevar skjer relativt tidlig på barnesteget, og utan eksplisitt opplæring. Elevar med nynorsk som sidemål ser ikkje ut til å utvikle tilsvarende kompetanse i nynorsk, men enkelte studiar (Skjevraak 2009) og skoleprosjekt (Nilsen 2008) tyder på at elevane kan utvikle kompetanse i nynorsk dersom dei får lesa litteratur på nynorsk og kombinerer dette med utprøvande skriving på nynorsk og kontrastivt språkarbeid. Dette er utgangspunktet for forskingsprosjektet “Tidlig start med begge målformer”.

Det teoretiske rammeverket er elles knytt til ulike funksjonar som skriving kan ha (Berge 2005), til skriveutvikling (Smidt 2007, Liberg 2010) og til barns utforsking av språket (Matre 2005). Fordi det tidligare ikkje er forska på utvikling av skrivekompetanse i begge målformer hos enkeltelevar eller i elevgrupper, kan det i eit prosjekt med tidlig start med “den andre målforma” også vera fruktbart å sjå på resultat frå forsking knytt til tidlig start med fremmenspråk i skolen (Vold og Doetjes 2010) .

Forskingssprosjektet omfattar ved prosjektstart tre tredjeklassar, to femteklassar og ein sjuandeklasse. Elevane i ein av femteklassane har nynorsk som hovudmål, mens resten av elevane har bokmål som hovudmål. Klassane deltar eller har deltatt i skolebaserte prosjekt der dei prøver ut eller har prøvd ut skriving på “den andre målforma” på barnesteget.

Forskingssprosjektet følgjer og dokumenterer prosjekta. Materialet i forskingsprosjektet er først og fremst elevtekster, men også klasseromsobservasjonar og intervju med elevar og lærarar. I innlegget vårt vil vi presentere noen av resultatata frå dette prosjektet.

Litteratur:

Berge, Kjell Lars 2005: “Fagleg og tverrfagleg skriveopplæring. Om ei literacy-reform i norsk skole”. I Nordal, Anne Steinsvik (red.): *Didaktiske perspektiv på nynorskopplæring*. Høgskolen i Volda: Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa